

РЕЗЮМЕТА
на трудовете на доц. д-р Ростислав Станков
(2001-2013)

№ 1

Станков, Р. *Время и место древнейших славянских переводов (На материале славянского перевода Жития Андрея Юродивого)*, София, 2002, 101 стр.; ISBN 954-580-126-3

В неголямата по обем монография, както и в редица други трудове, се поставя въпросът за времето и възникването на преводната книжнина в *Slavia Orthodoxa* – въпрос много спорен и в същото време много важен за определяне на периодите и насоките на културното развитие на отделните славянски литератури, влизащи в състава на общността. Подложен на критика е опитът на А. М. Молдован да докаже, че най-старият славянски превод на Житието на Андрей Юродиви е осъществен в Русия през XII в. Тезата на Молдован се основава на лексикалния критерий, въведен в науката от А. И. Соболевски. Подробно са анилизирани малко повече от 70 лексеми, обявени от Молдован за “русизми”. Анализът показва, че голяма част от тази лексика не може да се смята за специфично руска, а думите, които могат да бъдат определени като русизми, не принадлежат на превода на Житието. Съответно, редица лексикални и езикови особености, които свързват превода на Житието със старобългарската традиция са игнорирани от Молдован.

№ 2

Станков, Р. *Слово о полку Игореве. Наблюдения и размъшления одного скептика*, София, 2005, 331 стр.; ISBN 954-580-176-X

От момента на своето първо издание *Слово о полку Игореве (Словото за похода на Игор)* се превръща в икона, в символ не само на старата, но въобще на руската култура. Върху този неголям по обем текст е написан огромен брой научни и не дотам научни публикации. Съмненията в автентичността на този текст са се появили веднага след неговото първо издание. По една или друга причина скептиците са сравнително малко в общия поток литература, посветен на Словото. В монографията се поставя въпросът за демистификацията на Словото и за изясняване причините, поради които руската научна традиция до ден днешен отказва да демистифицира този безспорен фалшификат.

В книгата са разгледани най-важните проблеми, свързани със Словото: “намирането” и “гибелта” на единствения препис на текста; проблемите на правописа на “изгубения ръкопис”; текстологията на Словото; “връзките” на Словото с Библията; езикът на Словото; “тъмните места” в Словото; тюркските елементи в Словото; свръхинтерпретацията на Словото; културологичен анализ на руския XVIII век. Подходът към оборване автентичността на Словото се основава на принципа доказателство от противното. По тази причина в книгата има много обстойни цитати от мнозина известни и по-малко известни (предимно руски) литературоведи, историци и езиковеди. Всеки цитат е поставен в контекста на изложението, придружен от съответния коментар. Този подход позволява да се види, че защитниците на Словото доказват какви ли не неща по отношение на този текст, в това число и такива, които си противоречат. С други думи, който много

доказва, в крайна сметка не доказва нищо. Главният мотив на фалшификаторите е да убедят широката публика, че руската старина също е имала своите бардове. Не случайно поетът Боян, споменат в Словото, често се сравнява с Омир и Осиан (друг измислен древен поет). Появата на Словото отговаря на нуждите на руското общество към края на XVIII в. и на копнежа му да има свои поети и поеми, свой старинен епос. (Д. Уорт, например, пише, че е възможно да има епоси, наброяващи 20 000 стиха, – Илиада, и такива, които наброяват едва 350 стиха, – Словото.)

№ 3, № 16

Станков Р. Митологичното съзнание и проблемите на лексикалната семантика на средновековните славянски ръкописи. – *Българска русистика*, 2001, № 2, 31-46; *ISSN 0323-9160*; Митологичното съзнание и проблемите на лексикалната семантика на средновековните славянски ръкописи. – В: *Venia docendi*, София 2008, 73-96; *ISBN 978-954-07-2328-0*

Статията съдържа моята доцентска лекция, където се доразвива идеята за митологичната ориентация на средновековната култура, представена в една по-ранна публикация (Митологичното съзнание в културата на българското Средновековие. – *Език и литература (ЛИП)*, 1998, № 5-6, 40-54). Поставя се въпросът за отражението на средновековното съзнание върху лексикалната семантика през тази епоха, а именно – проблемът за метафориката и символиката в езика. Средновековните текстове в много по-голяма степен зависят от символиката, метафората за средновековните автори няма голямо значение. По тази причина това, което ние днес смятаме за метафора, за Средновековието се отнася в областта на символа. Изводът е, че трябва да се внимава с определянето на метафорични (преносни) значения на думите в средновековните славянски текстове.

№ 4, № 9, № 11

Станков, Р. К проблеме древнейших славянских переводов с греческого. – *Slavica Gandensia* (29), 2002, 177-205; *ISSN 0771-1395*; Лексический критерий и славянские переводы с греческого. – В: *Преводите през XIV столетие на Балканите*. София 2004, 455-475; *ISBN 954-616-132-2*; О критериях локализации древних славянских переводов с греческого. – В: *Диалог и духовност. Сборник в чест на Румяна Златанова*. София 2006, 63-95; *ISBN-10: 954-9566-38-2*; *ISBN-13: 978-954-9566-38-3*

Статиите са посветени на един от най-дискуссионните въпроси в палеославистиката – проблемът за преводната книжнина в *Slavia Orthodoxa*. Преди малко повече от 100 години А. И. Соболевски обосновава теория, според която наблюденията върху правописа и морфологията на старите текстове не са достатъчни за тяхната локализация, по-голяма доказателствена сила има лексикалният критерий, който оттогава насам от мнозина се смята за основен при локализацията на старите славянски преводи. Казано с други думи, преводите, в които се срещат отделни русизми в лексиката, се обявяват за възникнали в Киевска Русия. В № 4 е подложен на критика опитът на К. А. Максимович да докаже, че ранният превод на *Пандектите* на Никон Черногорец се е появил в Киевска Русия. Част от лексиката, използвана като доказателствен материал, въобще не може да се определи като специфически руска, а лексемите, които могат да се окачествят като русизми, не принадлежат на превода. № 9 и № 11 имат в по-голяма степен теоретичен характер.

При локализация на преводите трябва да се имат предвид следните чисто лингвистични въпроси: 1) да се определят характерните езикови особености на текста по известните преписи и да се отделя напастяванията в областта на правописа, отразяващи фонетичните и морфологичните особености от различните периоди на съществуване на превода; 2) да се определят характерните синтактични особености (тук не говорим за напастяване, тъй като в преводните текстове синтаксисът си остава относително най-устойчивото равнище на езика); 3) въз основа на предходните два пункта да се определи съотношението на езиковите особености във времето, т.е. да се определи стратиграфията на езиковите пластове в преписите на превода; 4) да се определят особеностите на речниковия състав на превода, включително и лексикалните напастявания. И двете статии съдържат анализ на конкретен езиков материал от различни стари славянски преводи, в това число и от *Хрониката* на Георги Амартол. Посочва се също така, че авторите, отстояващи тезата за съществуване на древноруски преводни текстове, в редица случаи не познават, а понякога и пренебрегват, българския езиков материал.

№ 5, № 6, № 7, № 8, № 15, № 23, № 27

Станков, Р. Из наблюдения над языком древнейшего славянского перевода Хроники Георгия Амартола. – В: Славистиката в началото на XXI век. Традиции и очаквания. София 2003, 273-279; ISBN 954-8021-13-7; Из наблюдения над лексикой древнейшего славянского перевода Хроники Георгия Амартола. – В: Slavia Orthodoxa. Език и култура. Сборник в чест на проф. Румяна Павлова. София 2003, 380-389; ISBN 954-07-1798-1; К проблеме происхождения древнейшего славянского перевода Хроники Георгия Амартола. – В: Преславска книжовна школа. Т. 7. Изследвания в памет на проф. Иван Гълъбов. София/Шумен 2004, 57-72; ISBN 954-430-992-6/954-577-204-2; Из наблюденията върху лексиката на ранния славянски превод на Хрониката на Георги Амартол. – Црквене студије, I/1, Ниш 2004, 197-203; ISSN 1820-2446; Некоторые редкие слова в древнейшем славянском переводе Хроники Георгия Амартола. – В: Проблеми на Кирило-Методиевото дело и на българската култура през IX-X век. София 2007, 664-672 (= Кирило-Методиевски студии, кн. 17); ISSN 0205-2253; Из наблюдения над лексикой раннего славянского перевода *Хроники* Георгия Амартола: оръ ‘жеребец’. – В: Русистика: язык, культура, перевод, София 2012, 441-447; ISBN 978-619-152-022-0; Из наблюдения над языком древнеболгарского перевода *Хроники* Георгия Амартола. – В: Преславска книжовна школа. Т. 13, *Фабер*, Шумен 2013, 209-225; ISBN 978-954-400-815-5

Статиите съдържат наблюдения върху езика и лексиката на ранния превод на *Хрониката* на Георги Амартол, известен като *Временник*. В № 5 и № 7 са посочени редица езикови характеристики, които не потвърждават тезата на В. М. Истрин за руски произход на превода. № 6, № 8, № 15 и № 23 съдържат наблюдения върху лексикалния състав на ранния превод на Хрониката, анализът на който също е в полза на старобългарски произход на превода. В № 27 са представени доказателства в подкрепа на това, че за “доказване” на руския произход на превода на Хрониката се прибегва и до не съвсем почтени средства. В. М. Истрин в своето издание на Хрониката не е посочил, че Погодиновият препис съдържа данни за старобългарски произход на превода (един от по-неопитните писачи на ръкописа е отразил двуюсовата ортография на антиграфа). Според Истрин случаите на употреба на големия юс в Погодиновия препис са 13, докато в ръкописа те са 414. Очевидно

става дума за съзнателно укриванне на данни, които са достатъчно категорични по отношение на мнението за старобългарски произход на превода на Хрониката.

№ 10

Станков, Р. Так называемое восточнославянское влияние на южнославянскую письменность в XII-XIV вв. и проблема древнейших славянских переводов с греческого. – В: Преславска книжовна школа. Т. 8. Изследвания в чест на доц. д-р Мария Тихова. Шумен 2005, 304-327; *ISBN 954-577-321-9*

В началото на XX в. в руската научна традиция М. Н. Сперански лансира идеята за някакво източнославянско влияние върху южнославянската традиция. Един от съвременните последователи на Сперански, А. А. Турилов, дори се опитва да въведе в употреба термините “първо руско влияние” или “първо източнославянско влияние”, очевидно като някаква реплика на термина “второ южнославянско влияние”. Първата част на статията разглежда проблема за “русизмите” в Зайковския требник, които отразявали това източнославянско влияние. Втората част съдържа анализ на отделни лексеми във връзка с проблема за произхода на преводните текстове в Slavia Orthodoxa.

№ 12, № 13, № 14, № 17, № 26

Станков, Р. О лексических моравизмах в древних славянских рукописях (1). – В: Преславска книжовна школа. Т. 9, Шумен 2006, 29-52; *ISBN-10: 954-577-401-0; ISBN-13: 978-954-577-401-0*; О лексических моравизмах в древних славянских рукописях (2). – В: Българска филологическа медиевистика. Сборник научни изследвания в чест на проф. д-р Иван Харалампиев. Велико Търново 2006, 261-287; *ISBN-10: 954-524-546-8; ISBN-13: 978-954-524-546-6*; Еще раз о непонятном. – В: 60 години руска филология в Софийския университет. Сборник научни статии. София 2006, 71-80; *ISBN-10: 954-07-2399-X; ISBN-13: 978-954-07-2399-0*; О лексических моравизмах в древних славянских рукописях (3). – В: Преславска книжовна школа, Т. 10, Шумен 2008, 40-71; *ISBN 978-954-577-492-8*; Судьба древнеболгарской рукописной книги в свете проблемы моравизмов. – В: Старобългарската ръкописна книга. Съдба и мисия. В памет на проф. Куйо М. Куев по случай 100-годишнината от рождението му. Велико Търново 2012, 74-106; *ISBN 978-954-524-859-7*

Посочените работи изследват проблематиката, свързана с присъствието на лексикални “моравизми” в най-старите славянски текстове. През годините броят на лексикалните “моравизми” варира в трудовете на различните автори. Основен дял от анализа в статиите е посветен на трудовете на К. А. Максимович, който в последно време се опитва значително да увеличи броя на лексикалните “моравизми” в старите славянски текстове. Анализът показва, че лексикалните “моравизми” не са такива, поставя се под съмнение самото право на съществуване на термина. Методиката, с която си служи Максимович при определяне на лексикалните “моравизми”, страда от редица слабости, това се вижда особено в № 26. В тази студия се обръща внимание и на въпроса за локализацията на Велика Моравия, която вероятно трябва да се търси на съвсем друго място, а не в границите на съвременна Чехия и Словакия. В № 14 се доказва, че станалият вече класически “моравизъм” ~~непознава~~ всъщност не е моравизъм.

№ 18, № 21, № 24

Станков Р. Древнеболгарский перевод Хроники Георгия Амартола в древнерусской письменной традиции. – Старобългарска литература, № 39-40, 2008, 45-103; *ISSN 0204-868X*; Проблемы текстологии древнеболгарского перевода *Хроники* Георгия Амартола. – Старобългарска литература, 43-44, 2010-2011, 38-95; *ISSN 0204-868X*; Древнеболгарский перевод *Хроники* Георгия Амартола и *Хронограф по Великому изложению*. – Преславска книжовна школа. Т. 12, Шумен 2012, 191-209; *ISBN 978-954-400-692-1*

Студиите изследват подробно въпроса за текстологичната традиция на ранния славянски превод на Хрониката на Георги Амартол. **№ 18** отразява влиянието, което е имала Хрониката върху формирането на първоначалния руски летопис, известен като *Повесть временных лет*. **№ 21** разглежда стемите на В. М. Истрин и О. В. Творогов. Стемата на Истрин, в която Троицкият препис от XIV в. се определя като едва ли не отразяващ първоначалния превод, е тенденциозна. Въз основа на конкретен анализ на нивото на фразата (а не на микротекстологията, както е у Истрин) е показано, че по-късните преписи в много по-голяма степен съдържат първични четения. Съществуването на различни редакции на текста също е съмнително. Показана е несъстоятелността в подхода на О. В. Творогов, който определено злоупотребява със създаването на хипотези и тяхното “доказване”. В тази студия са изказани и някои съображения от теоретичен характер относно стемата, като метод за очертаване на текстологията на един или друг текст. Поне що се отнася до текстологичната традиция на ранния превод на Хрониката на Георги Амартол се създава впечатлението, че ръкописната традиция отразява една хаотична система, а изследователите със своите стемите създават друга хаотична система, която едва ли някога ще се покрие с първата. Това ясно се вижда от стемите на Истрин, Творогов и Т. В. Анисимова. В **№ 24** е показано, че така нареченият *Хронограф по великому изложению* е една фикция, създадена от Истрин, впоследствие доразвита от Творогов.

№ 19

Станков, Р. Глоссы в раннем славянском переводе Хроники Георгия Амартола. – В: Преславска книжовна школа, Т. 11, Шумен 2010, 152-175; *ISBN 978-954-400-440-8*

В ранния превод на Хрониката на Георги Амартол има около 140 глоси, посочени от В. М. Истрин. Анализът на глосите показва, че повечето са дело на преводача, българин, а не русин, както смята Истрин. В статията е представена една част от глосите.

№ 20

Станков, Р. Слово *палѣа* в древней славянской письменности. – В: *Якы вѣуела любодѣльна*. Юбилеен сборник в чест на Цв. Янакиева, П. Георгиев, В. Кулев, Шумен 2010, 67-80; *ISBN 978-954-400-421-7*

Статията разглежда гръцизма *палѣа* в старата славянска писменост. Думата обикновено превежда *ἡ παλαιά* или *ἡ παλαιά διαθήκη*, което най-често означава Стария Завет. Най-ранната употреба на *палѣа* в този смисъл може да се намери в

ранния превод на Хрониката на Георги Амартол. В някои случаи думата означава Петокнижието или Осмокнижието. Текстовете, известни в славянската традиция като Историческа Палея и Тълковна Палея показват близост в техните заглавия, което се дължи на това, че и двата текста разказват приблизително една и съща част от Старозаветната история. Заглавието и на двата текста е свързано с книгата Битие (2:4). Обърнато е също внимание на хипотезата на А. В. Василиев, че Тълковната Палея предхожда появата на Историческата Палея. В края на Историческата Палея, издадена от Василиев, е залепен малък текст със заглавие Ἔκ (περὶ) τῆς νομοθεσίας, който по стил и съдържание наподобява текстовете в Тълковната Палея. Това показва, че хипотезата на Василиев не е лишена от основание. Не беше намерено обаче съответствие на този текст в № 38 и № 729 от сбирката на Троице-Сергиевата Лавра. От друга страна е ясно, че Тълковната Палея не може да бъде отнесена към древноруската традиция.

№ 22

Станков, Р. V книга *Хроники* Иоанна Малалы в издании В. М. Истрина. – *Ricerche slavistiche* 9 (55), 2011, 285-299.

Известни са два преписа на Пета книга от Хрониката на Йоан Малала, разказваща историята на Троянската война: единият е в така наречения Архивски хронограф от края на XV в. (РГАДА, ф. 181, № 279/658), а другият се намира в така наречения Виленски хронограф от средата на XVI в. от сбирката на Централната библиотека на Академията на науките на Литва. Статията разглежда изданието на В. М. Истрин от 1910 г., осъществено по Архивския хронограф, и е написана по проект, предвиждащ издаването на пълния текст на Архивския хронограф. При подготовянето на Петата книга от хрониката за издаване бяха открити доста погрешни четения и неправилни тълкувания в изданието на Истрин, които са представени в статията, придружени от съответния коментар.

№ 25

Станков, Р. Етимологическите заметки: болг. *сиромах* ‘бедняк’, *сиромашия* ‘беднот’. – В: Славянское и балканское языкознание. Палеославистика: слово и текст. Москва 2012, 308-313; ISBN 5-7576-0262-7; 978-5-7576-0262-2

Статията предлага нова етимология на думите *сиромах* и *сиромашия*. Досега традицията свързва тези думи със славянския корен *сир-*, без да може обаче да обясни в словообразователно отношение елемента *-ом-*. Новата етимология ги определя като заемки от гръцки (*χειρομάχος*, *χειρομαχία*) приблизително след XI в., в които началният звук [с] е под влияние на думите от гнездото на корена *сир-*. Предложената хипотеза обяснява елемента *-ом-*, който просто е част от гръцките думи.